

خاطرات

حجة الاسلام والمسلمين

على اكبر ناطق نوری

(جلد اول)

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۷	پیش‌گفتار

فصل اول

۲۱	خانواده و تحصیلات
۲۳	پیشینه‌ی خانوادگی
۲۵	مبارزه و تحصیل پدر
۲۹	ویژگی‌های مادر
۲۹	تمایلات سیاسی پدر
۳۱	دوران کودکی
۳۲	ورود به مدرسه
۳۲	ورود به حوزه و ملبس شدن به لباس روحانیت
۳۵	ورود به حوزه‌ی علمیه‌ی قم
۳۸	اساتید و هم‌مباحثه‌ها
۳۹	وضع معیشتی طلاب
۴۰	فوت آیت‌الله العظمی بروجردی و آشنایی نزدیک با امام(ره)
۴۱	تنبیه شراب‌فروش در قم

فصل دوم

۴۳	در طلیعه‌ی نهضت امام(ره)
۴۵	اصلاحات ارضی
۴۶	انجمن‌های ایالتی و ولایتی
۴۷	قضیه‌ی رفراندم
۵۰	حمله‌ی رژیم شاه به مدرسه‌ی فیضیه

۵۲ بزرگداشت چهلّم شهدای حمله به فیضیه
۵۳ واقعه‌ی پانزده خرداد و دستگیری حضرت امام (ره)
۵۴ سربازگیری طلبه‌ها
۵۵ ورود به دانشگاه
۵۶ جشن آزادی امام (ره) در مدرسه‌ی فیضیه
۵۷ سخنرانی امام درباره‌ی کاپیتولاسیون
۵۸ نتایج دستگیری امام

فصل سوم

۶۱ غیبت خورشید و فعالیت‌های رهبری چهل
۶۳ دعای مسجد بالاسر
۶۴ حمل اعلامیه از تهران به قم
۶۵ سفر دوستان مؤتلفه به قم
۶۶ اعدام انقلابی منصور
۶۹ شرکت در دادگاه مرحوم طالقانی
۷۱ ماجرای سید ماجدی
۷۲ تأسیس دارالتبلیغ
۷۴ چاپ اعلامیه و دستگیری
۸۰ انتقال به قصر
۸۱ ازدواج
۸۳ نحله‌های فکری علما در دهه‌ی چهل
۸۶ فعالیت در مازندران
۸۸ درگیری با سپاه دانش
۸۹ آشنایی با مرحوم شهید مطهری

فصل چهارم

۹۳ تکاپو در دهه‌ی پنجاه
۹۵ ختم پدر خانم فروهر

- ۹۹ شیخ محمود حلبی و انجمن حجتیه
- ۱۰۱ جوسازی علیه دکتر بهشتی
- ۱۰۳ پیامدهای قتل مرحوم شمس آبادی
- ۱۰۴ شهادت مرحوم قریشی
- ۱۰۵ فوت دکتر شریعتی
- ۱۰۷ دستگیری در سال ۱۳۵۶
- ۱۰۹ فرار از دست ساواک
- ۱۰۹ شهادت حاج آقا مصطفی
- ۱۱۱ تشکیل جامعه‌ی روحانیت مبارز تهران
- ۱۱۵ اعزام مبلغ به اطراف تهران و مازندران
- ۱۱۵ حادثه‌ی جاده‌ی شهریار
- ۱۱۶ ماجرای خرید منزل
- ۱۱۷ امام جماعت مسجد متقین و خرید خانه‌های دیگر
- ۱۱۹ فوت پدر
- ۱۲۰ سفر به ماهشهر
- ۱۲۱ غربت دیدار با تبعیدی‌ها
- ۱۲۲ دیدار با آیت‌الله خامنه‌ای
- ۱۲۴ سخنرانی در مسجد اعظم به مناسبت چهلم شهدای تبریز
- ۱۲۴ چهلم شهدای یزد
- ۱۲۵ منبر قزوین
- ۱۲۶ سفر به قزوین از طرف جامعه‌ی روحانیت مبارز
- ۱۲۷ استنساخ نامه‌ی امام از دفترچه‌ی خاطرات مرحوم وزیری
- ۱۲۹ مسجد قبا
- ۱۳۰ راهپیمایی ۱۶ شهریور
- ۱۳۲ زلزله‌ی طبرستان
- ۱۳۴ سفر به لبنان
- ۱۳۹ راهپیمایی تاسوعا و عاشورا ۱۳۵۷
- ۱۴۱ شهادت استاد نجات‌الهی

- ۱۴۱ سفر هیأت امام به جنوب
- ۱۴۵ سفر به سوسنگرد
- ۱۴۵ شکل گیری کمیته‌ی استقبال و تحصن روحانیون در دانشگاه
- ۱۴۶ تحریکات سلطنت طلبان
- ۱۴۷ ماجرای امجدیه
- ۱۴۷ دستگیری فرمانده ژاندارمری
- ۱۴۸ اختلاف بر سر نحوه‌ی استقبال از امام

فصل پنجم

- ۱۵۱ رجعت روح الله
- ۱۵۳ ورود امام
- ۱۵۴ از بهشت زهرا تا بیمارستان امام خمینی (ره)
- ۱۵۸ فرود در بیمارستان امام خمینی
- ۱۶۳ استقرار امام در مدرسه‌ی رفاه
- ۱۶۴ دیدار امت و امام
- ۱۶۶ شکل گیری دولت موقت
- ۱۶۷ دیدگاه امام راجع به دولت موقت
- ۱۶۸ سحر کردن امام
- ۱۶۸ زیارت حضرت عبدالعظیم حسنی (س)
- ۱۶۹ رژه‌ی همافران
- ۱۷۰ تهیه‌ی خانه برای امام
- ۱۷۱ لغو حکومت نظامی به فرمان امام
- ۱۷۳ تسخیر پادگان‌ها و کلاتری‌ها

فصل ششم

- ۱۷۵ کشتی انقلاب در ساحل ثبات
- ۱۷۷ تشکیل کمیته‌ی انقلاب اسلامی
- ۱۷۹ همکاری با شهید قدوسی

- ۱۷۹ تصرف خانهای محمود رضا پهلوی.
- ۱۸۰ تسویه حساب با افراد ناباب در کمیته‌ها.
- ۱۸۰ دستگیری سرهنگ رنجبر، رییس کلانتری تهران‌نو.
- ۱۸۱ دستگیری سر تیپ خطیب شهیدی.
- ۱۸۲ اموال پادگان جمشیدیه.
- ۱۸۲ شکل‌گیری گروه فرقان و انهدام این گروه و شهادت مرحوم مطهری.
- ۱۸۴ ترور هاشمی.
- ۱۸۵ کشف و محاکمه‌ی گروه فرقان.
- ۱۸۷ دادگاه علنی فرقان.
- ۱۸۸ محاکمه‌ی یاسینی، قاتل شهید مفتاح.
- ۱۸۹ مصادره‌ی اموال گروه فرقان.
- ۱۸۹ تشکیل جهادسازندگی.
- ۱۹۰ اولین برخورد با دولت موقت.
- ۱۹۲ تصفیه در جهاد لرستان.
- ۱۹۳ تصفیه‌ی جهاد کرمان.
- ۱۹۴ سفر به کرمانشاه.
- ۱۹۵ مشکلات جهاد تهران.
- ۱۹۶ سفر به گنبد.
- ۱۹۷ نقش جهاد در کردستان.
- ۱۹۸ خدمات رسانی جهاد به سیستان.
- ۱۹۹ اخلاص جهادگران.
- ۱۹۹ تشکیل واحد فرهنگی جهاد.
- ۲۰۰ استقبال نخبگان از تشکیل جهاد.
- ۲۰۰ کشف بشاگرد.
- ۲۰۱ نقش جهاد در جنگ.
- ۲۰۱ برخورد با بنی‌صدر در جهاد.
- ۲۰۲ رفتن از جهاد.
- ۲۰۳ تشکیل حزب جمهوری اسلامی.

فصل هفتم

- ۲۰۵ نخستین گام‌های مردم‌سالاری دینی
- ۲۰۷ انتخابات اولین ریاست جمهوری
- ۲۰۸ حضور لیبرال‌ها در مجلس
- ۲۰۹ انتخاب نخست وزیر و وزرا
- ۲۱۰ دو خاطره از دوران نخست‌وزیری رجایی
- ۲۱۱ مسأله‌ی آزادی گروگان‌ها
- ۲۱۲ بودجه‌ی دولت شهید رجایی
- ۲۱۳ سفر به ماهشهر
- ۲۱۳ سفر به دزفول
- ۲۱۴ سخنرانی در ختم شهدای هویزه
- ۲۱۵ غربت مرحوم دکتر شهید بهشتی
- ۲۱۶ نطق در مجلس یرضد مرحوم احمد آقا
- ۲۱۶ کودتای نوژه
- ۲۱۷ طرح عدم کفایت سیاسی رئیس جمهور
- ۲۱۹ ترور مقام معظم رهبری در مسجد ابوذر
- ۲۲۱ عیادت از آقا در بیمارستان قلب
- ۲۲۱ چند خاطره با مقام معظم رهبری
- ۲۲۲ انفجار حزب جمهوری اسلامی
- ۲۲۴ انفجار نخست‌وزیری
- ۲۲۶ سفر به کوبا و شرکت در بین‌المجالس
- ۲۲۷ افتتاح کنفرانس
- ۲۲۷ ملاقات با فیدل کاسترو
- ۲۲۹ گاه‌شمار
- ۲۳۳ فهرست موضوعی اسناد
- ۲۹۵ منابع و مأخذ
- ۲۹۷ فهرست اعلام

مقدمه

«خاطرات» و «اسناد» از منابعی هستند که در روشنی بخشیدن به پدیده‌ها و حوادث تاریخی، نقش مؤثر و مهمی دارند؛ اهمیت و جایگاه آن‌ها در بررسی و فهم همه‌جانبه‌ی رویدادها و پدیده‌های تاریخی، از آن روست که می‌تواند کاوشگر مسائل تاریخی و رهنمونی مهم باشند؛ لذا خاطرات و اسناد از منابع مهم تاریخ‌شناسی به شمار می‌آیند. در این میان خاطرات به خاطر حضور راوی در وقایع و حوادث تاریخی و اشتغال بر حقایق ناگفته از ارزش فراوانی برخوردار است.

«انقلاب اسلامی» ملت ایران که در بهمن ۵۷ به رهبری حضرت امام (ره) به پیروزی رسید، یکی از پدیده‌هایی است که با محوریت «اسلام، مردم و رهبریت دینی» در عصر «مدرنیسم و ماتریالیسم» به وقوع پیوست. برای شناخت دقیق و همه‌جانبه‌ی سابقه و زمینه‌های این حادثه - که هم در بعد نظری و هم در بعد عملی - یک «انقلاب» به حساب می‌آید و نیز نمایانگر حساسیت‌ها و دغدغه‌های جامعه‌ی ایران بود، یکی از منابع، خاطرات و سرگذشت‌های کسانی است که در ظهور و برپایی حوادث و وقایع منتهی به انقلاب، نقش مؤثر و مهمی داشته‌اند؛ لذا با توجه به این نکته، یکی از مساعی و تلاش‌های «مرکز اسناد انقلاب اسلامی» جمع‌آوری خاطرات و اسناد مربوط به سرگذشت‌های شخصیت‌های دخیل و مؤثر در حوادث و رویدادهای مربوط به «انقلاب» است.

حجة الاسلام ناطق‌نوری از جمله کسانی بودند که از اوایل دهه‌ی ۴۰، با بسیاری از رهبران نهضت اسلامی - مردمی ایران، تماسی مستمر و در مجامع آن‌ها حضوری مؤثر داشته‌اند؛ در برپایی و اجرای برخی حوادث و رویدادهای که منتهی به «انقلاب» و هم‌چنین سخنرانی و تبلیغ در مورد رهبری نهضت و حکومت اسلامی، حضوری جدی

داشتند و پس از پیروزی انقلاب هم مسؤولیت‌های مهمی از جمله ساماندهی جهاد سازندگی، نمایندگی مجلس، وزارت کشور، ریاست مجلس و... بر عهده داشته‌اند. با توجه به نکات ذکر شده خاطرات حجة الاسلام ناطق نوری در دو مجلد تقدیم می‌گردد: در جلد اول (جلد حاضر) خاطرات مربوط به دوران نوجوانی و جوانی ایشان و حوادث و وقایعی که در آن حضور داشتند تا سال‌های اولیه‌ی انقلاب، یعنی مسائل دولت موقت و وقوع «جنگ تحمیلی» تقدیم می‌گردد و در جلد دوم که در آینده به علاقه‌مندان تقدیم خواهد شد، مسائل دوران وزارت کشور، جنگ، مسائل مجلس دوم، قطع‌نامه‌ی ۵۹۸، عزل آقای منتظری، شکل‌گیری مجمع روحانیون، فوت امام(ره)، مجلس سوم، دولت هاشمی، مجلس چهارم و پنجم، انتخابات ریاست جمهوری دوره‌ی ششم، مجلس شورای اسلامی، همکاری با دولت خاتمی در مجلس پنجم و... بررسی می‌شود.

در تدوین این خاطرات، سعی بر آن بود، تغییری در محتوا و مضمون خاطرات داده نشود و در صورت لزوم پاورقی‌هایی با مراجعه به منابع دیگر در توضیح و تکمیل اضافه شود. از آن‌جا که بسیاری از فعالیت‌های مبارزاتی راوی توسط مأموران ساواک و شهربانی گزارش شده بود، خاطرات به این اسناد ارجاع داده شد. ضمن آن‌که اصل سند به همراه فهرست تفصیلی آن هم درج گردیده و گاه شماری نیز برای آشنایی اجمالی با تهیه و تدوین کتاب حاضر تهیه شده که حاصل همکاری تعدادی از همکاران محترم مرکز اسناد انقلاب اسلامی است. در ابتدا همکاران محترم واحد مصاحبه، طی بیست جلسه خاطرات راوی محترم را ضبط نموده‌اند و توسط همکاران محترم واحد بازشنوایی پیاده و بازشنوایی و تایپ گردیده است. پس از آن، تدوین‌کننده‌ی محترم زحمت تدوین آن را بر عهده گرفت.

در پایان از راوی محترم، حضرت حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای ناطق نوری که علی‌رغم مشغله‌های فراوان، با گشاده‌رویی و نظم بالایی، خاطرات خود را بیان کردند و آقای مرتضی میردار که تدوین خاطرات را بر عهده داشته، از معاون محترم تدوین، آقای سیدمحمد رضا حسینی، هم‌چنین از همکاران بخش تدوین خصوصاً گروه تدوین خاطرات و تاریخ شفاهی آقایان دکتر حمید کریمی‌پور و دکتر غلامرضا خسروی، مدیر و

کارشناس گروه مذکور؛ آقایان دکتر سیاوش یاری، دکتر عبدالرحمن حسینی فر، محمدرضا سرابندی، داوود قاسم پور و آقای رحیم نیکبخت، مسؤول محترم بخش ضبط و آقای عباس آقایی که با پیشنهادات و راهنمایی های خود باعث ارتقای کیفی متن حاضر گردید و هم چنین از زحمات همکاران پرتلاش معاونت محترم انتشارات که در تهیهی این اثر سهم بسزایی داشته اند، تشکر و قدردانی می گردد.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیش‌گفتار

در مطالعه و بررسی هر رویداد تاریخی، خاطرات شخصیت‌ها و افرادی که حضور مستقیم در آن داشته و یا از نزدیک شاهد آن بوده‌اند، نقش مهمی دارد. به‌خصوص اگر این خاطرات، همراه با اسناد و تصاویر باشد و نیز با گفته‌های دیگر شخصیت‌های درگیر در یک رویداد سیاسی، مطابقت داشته باشد، از این رو نگارش تاریخ انقلاب اسلامی بر مبنای خاطرات و اسناد، گامی بلند و اساسی در روشن ساختن برخی زوایای ناشناخته‌ی این حرکت بزرگ دینی و مردمی می‌باشد.

خاطرات حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای ناطق‌نوری که با اسناد موثق و تصاویر باارزشی همراه می‌باشد، گوشه‌ای از تاریخ مبارزات نیروهای مذهبی به‌خصوص روحانیت از آغاز نهضت اسلامی تا پیروزی انقلاب و سپس چالش‌هایی که فراروی جمهوری اسلامی بوده است را در برمی‌گیرد. این خاطرات از جنبه‌های گوناگون دارای اهمیت است: نحوه‌ی نگرش طلبه‌های جوان در آغاز دهه‌ی چهل نسبت به رژیم پهلوی و اقدامات ضد مذهبی آن‌ها و به‌طور کلی فرهنگ سیاسی آن‌ها را به خوبی بیان کرده است. دوم این که، نوع فعالیت‌های علما و چگونگی ارتباطشان با مراجع تقلید و نحوه‌ی تعامل این دو با یکدیگر را در مبارزه‌ی سیاسی به‌گونه‌ی مناسبی توضیح داده است، هم‌چنین رویدادهایی که بتدریج، انقلاب را به پیروزی نزدیک می‌ساخت با زبان شیرینی توسط راوی بیان شده است.

آقای ناطق‌نوری در خاطرات خود، مشکلات و نارسایی‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اوایل انقلاب و توطئه‌های ضد انقلاب به‌خصوص طرفداران بنی‌صدر و نیز جنگ تحمیلی و نحوه‌ی رتق و فتق امور جهادسازندگی را به تفصیل توضیح داده است.

از آن جا که راوی در زمینه های فوق، ضمن حضور مستقیم، مسؤولیت های مهمی نیز داشته است، سخنانش از اعتبار بالایی برخوردار است. وی در تابستان سال ۱۳۴۶ به دلیل چاپ و انتشار اعلامیه ی حضرت امام برضد رژیم پهلوی و دفاع از قوانین اسلامی، به زندان افتاد^(۱) و به سه ماه زندان محکوم شد. این گرفتاری ها نه تنها مانعی بر سر راه فعالیت هایش نگردید؛ بلکه به انگیزه ی قوی تری نیز تبدیل گردید تا مبارزاتش ضد رژیم پهلوی ادامه یابد. وی با اعضای هیأت های مؤتلفه و به خصوص کسانی که منصور را اعدام انقلابی کردند، ارتباط داشت و مبارزاتش را با حضور در محافل مختلف مذهبی به منظور بیدار سازی مردم برضد رژیم پهلوی، در مسیر روشن تری قرار داد. وی در برگزاری ختم شهدای مؤتلفه، حضور فعالی داشت.

آشنایی با شهید مطهری، تحول ژرفی در وی به وجود آورد، به گونه ای که اندیشه ی شهید مطهری چارچوب فکری وی شد.

حجة الاسلام ناطق نوری در سال ۱۳۴۷ هـ ش به دلیل افشاگری برضد رژیم پهلوی، ممنوع المنبر گردید. با این وجود، در جلسات خصوصی، سخنان ضد رژیم خود را ادامه می داد. پس از تبعید حضرت امام (ره) و اوج اختناق رژیم پهلوی بر حوزه های علمیه، به دانشگاه رفت و در سال ۱۳۵۰ هـ ش در رشته ی فلسفه از دانشگاه تهران، فارغ التحصیل گردید.^(۲)

بدین ترتیب ایشان ضمن تحصیل در علوم حوزوی، در دانشگاه نیز تحصیل نمود و به عبارتی از پیشگامان وحدت حوزه و دانشگاه شد. با تشدید فعالیت های سیاسی برضد رژیم در سال های آخر دهه ی پنجاه، آقای ناطق در کنار شهید بهشتی قرار گرفت. در این ایام همکاری و ارتباط مستمر ایشان با شهید بهشتی، با توجه به ویژگی های خاص شهید بهشتی (تشکیلاتی بودن و اقدامات فرهنگی شهید بهشتی)، الگویی دیگر برای ایشان گردید که در سال های بعد و پس از تصدی مسؤولیت در نظام جمهوری اسلامی آن را به کار گرفت. به این ترتیب شهید مطهری از نظر فکری و شهید بهشتی از جنبه ی عملی و تشکیلاتی، تأثیرات ژرف و عمیقی بر وی گذاشتند. به هنگام ورود امام به ایران و تشکیل کمیته ی استقبال وی به عنوان یکی از نزدیک ترین افراد به حضرت امام خاطرات با

۱. رک. به: س، ش ۳ و ۴ و ۵ از مجموعه ی حاضر

۲. رک. به: س، ش ۲۳ از مجموعه ی حاضر

ارزشی در این زمینه، بیان کرده است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی حجة الاسلام ناطق نوری در مسؤولیت‌های مهمی انجام وظیفه کرد؛ تصدی قائم‌مقامی در کمیته‌ی انقلاب، محاکمه‌ی گروه فرقان، همکاری با شهید قدوسی،^(۱) تشکیل حزب جمهوری اسلامی و جهادسازندگی، تصدی نمایندگی حضرت امام در این نهاد و نمایندگی مجلس شورای اسلامی در چندین دوره^(۲) و سرانجام ریاست مجلس شورای اسلامی، مسؤولیت‌هایی از این قبیل بوده‌اند. در این خاطرات مسائل مربوط به این رویدادها به خوبی توضیح داده شده است. خاطرات فوق حاصل ۱۰ جلسه مصاحبه و گفت‌وگو از مجموعه‌ی ۲۰ جلسه مذاکره با آقای ناطق‌نوری است که چگونگی انجام آن حکایت طولانی دارد.

پس از چند سال پیگیری و پس از کناره‌گیری ایشان از مجلس پنجم، ضبط خاطرات ایشان ممکن گردید. انصافاً ایشان با همت بالای خود، به طور مرتب چهارشنبه‌ی هر هفته را، به مصاحبه اختصاص دادند.

اولین جلسه‌ای که به منزل ایشان در تاریخ ۱۳۷۹/۸/۱۱ به اتفاق فیلمبرداران مرکز، آقای رضایی فر و زارعین رستم، وقتی محافظین ایشان خواستند دوربین را بازرسی نمایند، آقای ناطق از زیرزمین و کتاب‌خانه فرمودند: «این آقایان مهمان هستند، مهمان را که بازرسی نمی‌کنند». و این اولین برخورد، همه‌ی ما را تحت تأثیر قرار داد. شش ماهی که مرتب خدمتشان می‌رفتم ایشان با حوصله و دقت، به تمامی سؤالات، صادقانه جواب دادند به طوری که به خانواده‌ی خود نیز فرمودند: هر سؤالی که آقایان دارند شما نیز پاسخ بدهید. از عمده‌ترین ویژگی‌های آقای ناطق‌نوری، حسن خلق و نظم و مردم‌داری و ذهن فعال ایشان است که مردان سیاست کمتر از آن بهره دارند.

لازم به توضیح می‌باشد، ده جلسه‌ی دیگر که از سال ۱۳۶۰ تا دوم خرداد ۱۳۷۶ را در برمی‌گیرد در جلد دوم خواهد آمد.

مرتضی میردار

۱. ر.ک. به: س، ش ۲۹ از مجموعه‌ی حاضر

۲. ر.ک. به: س، ش ۳۰ از مجموعه‌ی حاضر